केमोथेरपी म्हणजे काय? ती कशी काम करते

केमोथेरपी (केमो असेही म्हणतात) हा कर्करोगावरील उपचार आहे ज्यात औषधांचा वापर करून कर्करोगाच्या पेशी नष्ट केल्या जातात. वेगाने वाढणाऱ्या पेशी नष्ट करून किंवा त्यांची वाढ थांबवून ती काम करते. यामुळे काही निरोगी वेगाने वाढणाऱ्या पेशींवरही परिणाम होतो, त्यामुळे थकवा यासारखे दुष्परिणाम होऊ शकतात, पण उपचार संपल्यानंतर हे बरेचदा बरे होतात.

सोप्या भाषेत

केमोथेरपी (केमो असेही म्हणतात) हा कर्करोगावरील एक उपचार आहे ज्यात औषधांचा वापर करून कर्करोगाच्या पेशी नष्ट केल्या जातात.

कर्करोग आणि इतर वेगाने वाढणाऱ्या पेशी नष्ट करून, किंवा त्यांची वाढ थांबवून ती काम करते. डॉक्टर मुख्यतः दोन कारणांसाठी केमोथेरपीचा वापर करतात:

- **कर्करोगावर उपचार करण्यासाठी:** याचा वापर कर्करोग बरा करण्यासाठी, तो परत येण्याची शक्यता कमी करण्यासाठी किंवा त्याची वाढ थांबवण्यासाठी किंवा मंदावण्यासाठी केला जातो.
- **कर्करोगाची लक्षणे कमी करण्यासाठी:** वेदना आणि इतर समस्या निर्माण करणाऱ्या गाठी लहान करता येतात.

केमोथेरपी औषधांचा वापर करून वेगाने वाढणाऱ्या कर्करोगाच्या पेशी नष्ट करते किंवा त्यांची वाढ मंदावते.

इतर उपचारांसोबत केमोथेरपीचा वापर

अनेक प्रकारच्या कर्करोगावर उपचार करण्यासाठी केमोथेरपीचा वापर केला जातो. काही लोकांसाठी ती एकमेव उपचार असते. पण बहुतांश वेळा ती इतर कर्करोग उपचारांसोबत वापरली जाते.

इतर उपचारांसोबत वापरली जाते तेव्हा केमोथेरपी पुढील गोष्टी करू शकते:

- शस्त्रक्रिया किंवा रेडिएशन थेरपीपूर्वी गाठ लहान करणे (याला निओअॅडज्युवंट केमोथेरपी म्हणतात)
- शस्त्रक्रिया किंवा रेडिएशन थेरपीनंतर उरलेल्या कर्करोगाच्या पेशी नष्ट करणे (याला अॅडज्युवंट केमोथेरपी म्हणतात)
- इतर उपचार अधिक चांगले काम करण्यास मदत करणे
- परत आलेल्या किंवा शरीराच्या इतर भागांत पसरलेल्या कर्करोगाच्या पेशी नष्ट करणे

केमोथेरपीमुळे दुष्परिणाम का होतात

केमोथेरपी वेगाने वाढणाऱ्या कर्करोगाच्या पेशी नष्ट करते. ती वेगाने वाढणाऱ्या आणि विभाजित होणाऱ्या निरोगी पेशींनाही नष्ट करते किंवा मंदावते. उदाहरणार्थ, तोंड आणि आतड्यांच्या आतील थर बनवणाऱ्या पेशी, आणि केस वाढवणाऱ्या पेशी. या निरोगी पेशींना होणाऱ्या नुकसानीमुळे तोंड येणे, मळमळ, आणि केस गळणे यांसारखे दुष्परिणाम होऊ शकतात.

केमोथेरपी संपल्यानंतर दुष्परिणाम अनेकदा कमी होतात किंवा नाहीसे होतात.

सर्वात सामान्य दुष्परिणाम म्हणजे थकवा, म्हणजे खूप दमल्यासारखे आणि शक्तिहीन वाटणे. थकव्याची तयारी करण्यासाठी:

- केमोथेरपीला जाण्यासाठी आणि परत येण्यासाठी कोणाला तरी गाडी चालवायला सांगा
- केमोथेरपीच्या दिवशी आणि त्यानंतरच्या दिवशी विश्रांतीसाठी वेळ ठेवा
- केमोथेरपीच्या दिवशी आणि किमान त्यानंतर एक दिवस जेवण आणि मुलांची काळजी घेण्यासाठी मदत मागा

दुष्परिणाम होतात कारण केमो निरोगी वेगाने वाढणाऱ्या पेशींवरही परिणाम करते.

भेटींदरम्यान काय होत आहे याचा मागोवा घेण्यासाठी व्यावहारिक दुष्परिणाम मार्गदर्शक उपयोगी पडू शकतात: कर्करोग उपचारादरम्यान तोंड येणे, कर्करोग उपचारादरम्यान मळमळ, कर्करोग उपचारादरम्यान थकवा, केमोदरम्यान ताप, आणि केमोथेरपीदरम्यान पांढऱ्या रक्तपेशी कमी होणे.

काय अपेक्षित आहे

ती कशी दिली जाते. केमोथेरपी अनेक प्रकारे दिली जाऊ शकते. ती गिळण्याच्या गोळ्या, कॅप्सूल किंवा द्रव (तोंडावाटे) असू शकते. ती IV द्वारे थेट रक्तवाहिनीत जाऊ शकते. ती इंजेक्शन असू शकते, किंवा त्वचेवर लावायची क्रीम असू शकते. ती सर्वात जास्त वेळा IV द्वारे दिली जाते, ज्यात हात किंवा हाताच्या खालच्या भागातील रक्तवाहिनीत एक बारीक सुई टाकली जाते. ती कॅथेटर (एक पातळ, मऊ नळी), पोर्ट (त्वचेखाली ठेवलेली एक छोटी डिस्क), किंवा पंपच्या मदतीनेही दिली जाऊ शकते.

तुम्ही कुठे जाता. तुम्ही रुग्णालयात राहून, घरी, किंवा डॉक्टरांचे कार्यालय, क्लिनिक किंवा रुग्णालयात बाह्यरुग्ण म्हणून केमोथेरपी घेऊ शकता. बाह्यरुग्ण म्हणजे तुम्ही रात्रभर राहत नाही.

किती वेळा. उपचारांचे वेळापत्रक खूप वेगवेगळे असते. केमोथेरपी अनेकदा सायकल्समध्ये दिली जाते. सायकल म्हणजे उपचाराचा एक कालावधी ज्यानंतर विश्रांतीचा कालावधी येतो. उदाहरणार्थ, तुम्हाला एका आठवड्यासाठी दररोज केमोथेरपी मिळू शकते, त्यानंतर तीन आठवडे केमोथेरपी नसते. हे चार आठवडे मिळून एक सायकल बनते. विश्रांतीचा कालावधी तुमच्या शरीराला बरे होण्याची आणि नवीन निरोगी पेशी तयार करण्याची संधी देतो.

योजना लेखी स्वरूपात मागा. पहिल्या सायकलपूर्वी, उपचारपद्धतीचे नाव आणि एक सायकल किती काळ चालते हे विचारा. किती सायकल अपेक्षित आहेत आणि प्रत्येक सत्र किती वेळ घेते हे विचारा. घरी कोणती औषधे घ्यायची आणि रक्त तपासण्या कधी करायच्या हे विचारा. किती तापमान झाल्यास ताप म्हणून फोन करावा आणि रात्री व शनिवार-रविवारी कोणता नंबर वापरायचा हे विचारा.

उपचार वगळणे शक्यतो टाळावे. काही दुष्परिणाम होत असल्यास तुमचे डॉक्टर कधीकधी तुमचे वेळापत्रक बदलू शकतात. असे झाल्यास, तुमचे डॉक्टर किंवा परिचारिका तुम्हाला काय करायचे ते समजावून सांगतील.

तुमच्या वेळापत्रकात विशिष्ट उपचारपद्धतीचे नाव असल्यास, FOLFOX, FOLFIRINOX, R-CHOP, ABVD, AC-T, किंवा Carboplatin-Taxol पहा. इन्फ्यूजनच्या दिवसाच्या तयारीसाठी, केमोथेरपीसाठी काय पॅक करावे पहा.

ती काम करत आहे हे तुम्हाला कसे कळेल

तुम्ही तुमच्या डॉक्टरांना वारंवार भेटाल. या भेटींदरम्यान, ते तुम्हाला कसे वाटते ते विचारतील आणि शारीरिक तपासणी करतील. ते वैद्यकीय तपासण्या आणि स्कॅनही करण्यास सांगतील. तपासण्यांमध्ये रक्त तपासण्या असू शकतात. स्कॅनमध्ये MRI, CT, किंवा PET स्कॅन असू शकतात.

दुष्परिणामांवरून केमोथेरपी काम करत आहे की नाही हे तुम्हाला कळू शकत नाही. काही लोकांना वाटते की तीव्र दुष्परिणाम म्हणजे केमोथेरपी चांगले काम करत आहे. इतरांना वाटते की दुष्परिणाम नसणे म्हणजे ती काम करत नाही. दोन्ही खरे नाही. दुष्परिणामांचा केमोथेरपी तुमच्या कर्करोगाशी किती चांगली लढत आहे याच्याशी काहीही संबंध नाही.

केमो काम करत आहे की नाही हे पाहण्यासाठी तुमचे डॉक्टर तपासण्या आणि स्कॅन वापरतात — तुमचे दुष्परिणाम नव्हे.

केमोथेरपीदरम्यान खाणे आणि काम करणे

केमोथेरपी तुमच्या तोंड आणि आतड्यांच्या आतील थर बनवणाऱ्या निरोगी पेशींना नुकसान पोहोचवू शकते. त्यामुळे खाण्याच्या समस्या होऊ शकतात. खाण्यात अडचण येत असल्यास तुमच्या डॉक्टर किंवा परिचारिकेला सांगा. आहारतज्ज्ञाशी बोलणेही उपयुक्त ठरू शकते.

अनेक लोक त्यांच्या तब्येतीनुसार काम करण्याचे वेळापत्रक जुळवून घेत केमोथेरपीदरम्यान काम करू शकतात. तुमच्या नोकरीत शक्य असल्यास, तुम्हाला बरे वाटत नसलेल्या दिवशी अर्धवेळ किंवा घरून काम करता येते का ते पहा. कर्करोग उपचारादरम्यान तुमच्या गरजांनुसार कामाचे वेळापत्रक बदलणे अनेक नियोक्त्यांना कायद्याने बंधनकारक आहे.

लवकर मदत कधी घ्यावी

- **911 ला कॉल करा किंवा आपत्कालीन विभागात जा जर** तुम्हाला श्वास घेता येत नसेल, छातीत दुखत असेल, किंवा तुम्हाला भोवळ येईल असे वाटत असेल आणि सरळ राहता येत नसेल. दवाखाना उघडण्याची वाट पाहू नका. स्वतः गाडी चालवत जाऊ नका.
- **ज्या क्षणी** तुमचे तापमान 100.4°F (38°C) किंवा त्याहून जास्त (cdc.gov/cancer-preventing-infections/patients/fever.html) होईल, किंवा थंडी वाजणे आणि घाम येणे सुरू होईल, **त्याच क्षणी तुमच्या कर्करोग टीमला फोन करा.** केमोमुळे संसर्गाशी लढणाऱ्या पांढऱ्या पेशी कमी होतात, आणि CDC केमोदरम्यानच्या तापाला वैद्यकीय आणीबाणी मानते. दिवसाचा किंवा रात्रीचा नंबर वापरा आणि सकाळपर्यंत वाट पाहू नका. जर कोणाशीही लवकर संपर्क होत नसेल, तर आपत्कालीन विभागात जा आणि तिथल्या कर्मचाऱ्यांना सांगा की तुम्ही केमोथेरपी घेत आहात.
- **ताबडतोब, कोणत्याही वेळी, तुमच्या काळजी टीमला कॉल करा जर** पोर्ट किंवा IV लाईनभोवती लालसरपणा किंवा सूज असेल, किंवा लघवी करताना जळजळ होत असेल, किंवा तोंड आल्यामुळे तुम्हाला खाता येत नसेल, तापमान सामान्य असले तरीही (CDC (cdc.gov/cancer-preventing-infections/patients/symptoms.html)). NCI (cancer.gov/about-cancer/treatment/side-effects/infection) सांगते की संसर्गांवर तातडीने उपचार आवश्यक असतात. तापमान सामान्य असणे हे वाट पाहण्याचे कारण नाही.
- **एक-दोन दिवसांत तुमच्या काळजी टीमला कॉल करा जर** मळमळीमुळे अन्न पोटात टिकत नसेल, किंवा पातळ शौच थांबत नसेल. या अशा समस्या आहेत ज्या लवकर सोडवणे सोपे असते आणि उशिरा सोडवणे कठीण असते.

विश्वसनीय स्रोतावर आधारित

हा National Cancer Institute वर आधारित शैक्षणिक माहितीचा सोप्या भाषेतील अनुवाद आहे. संपूर्ण आणि अद्ययावत माहितीसाठी कृपया मूळ स्रोत वाचा. केवळ शैक्षणिक माहिती — वैद्यकीय सल्ला नाही. नेहमी तुमच्या स्वतःच्या काळजी टीमशी बोला.

National Cancer Institute: cancer.gov/about-cancer/treatment/types/chemotherapy

अद्यतनित: 2026-09-30

तुम्हाला मोफत दुभाषी मिळण्याचा अधिकार आहे. अमेरिकेतील (युनायटेड स्टेट्स) ज्या रुग्णालयांना आणि दवाखान्यांना फेडरल निधी मिळतो, त्यांनी तुम्हाला कोणताही खर्च न घेता पात्र दुभाषी उपलब्ध करून देणे बंधनकारक आहे. तुम्ही स्वागतकक्षात किंवा तुमच्या भेटीपूर्वी दुभाष्याची मागणी करू शकता. तुमच्यासाठी भाषांतर करण्यासाठी कुटुंबातील सदस्य किंवा मुलाला सोबत आणण्याची गरज नाही.

ऑनलाइन: cancerexplained.org/languages/mr/chemotherapy

cancerexplained.org वरील इंग्रजी लेखातून अनुवादित. स्रोताशी पडताळलेली आवृत्ती इंग्रजी आवृत्ती आहे.

Educational information only, not medical advice. An AI-assisted editorial system helped prepare this page. No named medical reviewer has reviewed it unless one is listed.

कोणताही बदल न करता मोफत छापू, प्रत काढू आणि शेअर करू शकता. परवानगीची आवश्यकता नाही. कृपया वैद्यकीय मजकुरात बदल करू नका. संदर्भ: cancerexplained.org. शैक्षणिक माहिती, वैद्यकीय सल्ला नाही.